

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ АХОЛИ ОРАСИДА ОММАВИЙ НОРОЗИЛИККА САБАБ БЎЛАДИГАН ҲОЛАТЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ МАСАЛАСИ (АҚШ ТАЖРИБАСИ)

Омонов Акромжон Усмонжонович

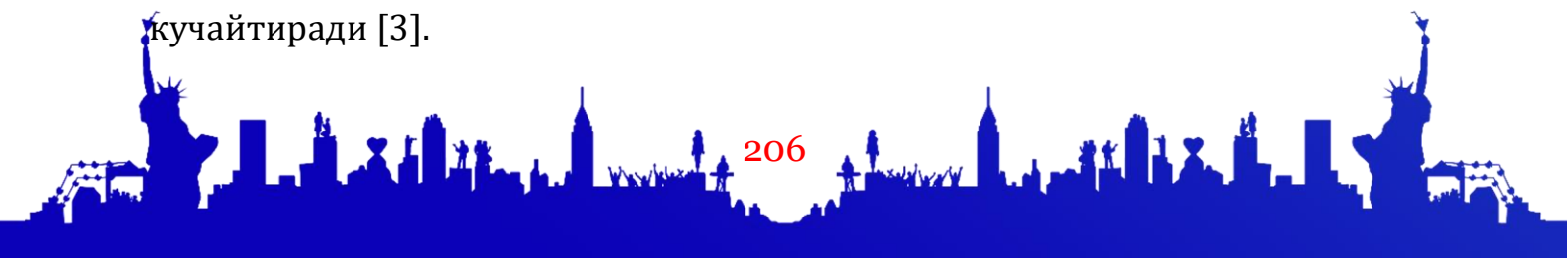
Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси
магистратура тингловчиси, подполковник
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18699054>

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари фаолиятида аҳоли орасида оммавий норозиликка сабаб бўладиган ҳолатларнинг олдини олиш масаласи жамият хавфсизлиги ва ҳуқуқий тартибни таъминлашда муҳим ўрин тутди. Бу масала глобал миқёсда ҳам долзарб бўлиб, айниқса, АҚШ тажрибаси бу борада кўплаб самарали стратегияларни таклиф этади. АҚШ полицияси оммавий норозиликларни бошқаришда жамоат полицияси (community policing) принципига асосланади, бу ерда полиция ходимлари маҳаллий жамоалар билан доимий ҳамкорлик қилиб, ишончни ошириш ва зўравонликнинг олдини олишга эътибор беради.

1960-йиллардаги фуқаролик ҳуқуқлари ҳаракати даврида АҚШда оммавий норозиликлар полиция ва аҳоли ўртасидаги зиддиятларни кучайтирган, масалан, 1967 йил Детройт тартибсизликларида 43 киши ҳалок бўлган эди [1]. Бу ҳодисалар полиция фаолиятини ислоҳ қилиш зарурлигини кўрсатди ва ҳукумат томонидан махсус комиссиялар ташкил этилди, улар полициянинг жамоат билан муносабатларини яхшилаш бўйича тавсиялар берди.

АҚШ Адлия вазирлигининг Bureau of Justice Statistics маълумотларига кўра, 2022 йилда АҚШ аҳолисининг 19% (тахминан 49,2 миллион киши) полиция билан алоқа қилган, бу 2020 йилга нисбатан камайишни кўрсатади [2]. Бу рақам полицияга ишонч даражасининг ўзгаришига таъсир қилади, чунки камроқ алоқа бўлганда норозилик ҳолатларининг олдини олиш осонлашади, аммо ишонч паст бўлса, зиддиятлар кучайиши мумкин.

Жамоат полицияси стратегияси АҚШда 1990-йиллардан бошлаб кенг қўлланиб келинмоқда ва оммавий норозиликларда ҳам самарали эканлиги исботланган. Бу усул полиция ходимларининг маҳаллий жамоалар билан ҳамкорлигини таъминлайди, норозилик ташкилотчилари билан олдиндан мулоқот ўрнатиш ва вазиятни тинч йўл билан ҳал қилишга эътибор беради. Масалан, Бостон полицияси "градуированный жавоб" усулини қўллайди, яъни полиция аввал оддий формада чиқади ва вазиятга қараб чораларни кучайтиради [3].

Олим Эдвард Р. Магуайр тадқиқотларида полициянинг фасилитацион усуллари (мулоқот, ҳамдардлик ва ўзини тутиш) норозилик ҳаракатларида зўравонликни камайтиришини таъкидлайди [4]. Бу усул 2014 йил Фергусон ҳодисаларидан кейин кенг ўрганилган ва полициянинг адолатли муносабати аҳоли итоаткорлигини ошириши исботланган.

Harry Frank Guggenheim Foundation ҳисоботида (2021) полициянинг норозиликларни бошқаришдаги принциплари келтирилган, унда жамоат полицияси принципларини оммавий норозиликларга қўллаш тавсия этилади [5]. Бу ҳисобот Фергусон ва Шарлоттсвилл ҳодисалари мисолида полициянинг ҳаракатларини таҳлил қилиб, фасилитацион усулларнинг самарадорлигини кўрсатади.

Галлуп тадқиқотларига кўра, 2024 йилда полицияга ишонч даражаси 51% га етган, бу 2023 йилги 43% дан 8% га ўсишни англатади [6]. Бу ўсиш полиция реформалари, жумладан, де-эскалация тренинглари билан боғлиқ бўлиб, айниқса, ёшлар ва рангли аҳоли орасида кўзга ташланган.

Де-эскалация тренинглари АҚШ полициясининг оммавий норозиликнинг олдини олишдаги асосий қуролидир. Integrated Communication and De-escalation Training (ICAT) дастури бўйича ўтказилган тадқиқотларда полиция куч ишлатиши ва фуқаролар жароҳатланиши 25% дан ортиқ камайтгани, полиция ходимлари жароҳатланиши эса 36% га тушиб қолгани аниқланган [7]. Бу тренинглари ходимларни вазиятни тинч йўл билан ҳал қилишга ўргатади ва зўравонликнинг олдини олади.

Олимлар фикрича, полициянинг оммавий кузатув ва ҳаддан ташқари ҳарбийлаштирилиши норозиликни кучайтириши мумкин, шунинг учун фасилитацион ва пропорционал усулларни қўллаш зарур [8]. Бу ерда полициянинг ҳаракатлари биринчи навбатда озодлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш ва хавфсизликни таъминлашга қаратилган бўлиши керак.

2022 йилда полиция билан алоқа қилган аҳолининг 8% эркаклар ва 7% аёллар полиция ташаббуси билан бўлган ҳолатларни қайд этган [2]. Бу маълумотлар гендер тенглиги масалаларини кўрсатади ва полиция фаолиятида адолатлиликни таъминлаш зарурлигини таъкидлайди. Полиция органлари норозиликда пропорционал ҳаракат қилиши керак, яъни вазиятга мос равишда. "Policing Protests" ҳисоботида полициянинг ҳаддан ташқари ҳарбийлаштирилишининг олдини олиш тавсия этилади, чунки бу ишончни пасайтиради [5].

Галлуп маълумотларига кўра, 2024 йилда қора танли аҳолининг полицияга ишончи 64% га етган, бу 2022 йилги паст даража (55%) дан

сезиларли ўсиш [9]. Бу реформалар самараси бўлиб, полициянинг жамоат билан мулоқотини кучайтириш орқали эришилган. Олим Эмили Экинс тадқиқотларида аҳолининг 67% полиция билан алоқадан қониққанлиги аниқланган, бу полициянинг фасилитацион усуллари самарадорлигини кўрсатади [10].

Ижтимоий тармоқлар орқали полициянинг шаффоф мулоқоти норозиликнинг кучайишининг олдини олади, чунки маълумот тарқатиш орқали нотўғри тушунчаларни бартараф этиш мумкин [11]. 2024 йилда полиция ишончи 51% ни ташкил этган, бу ўтган йилга нисбатан ўсиш [6]. Бу ўзгариш де-эскалация ва жамоат ҳамкорлигининг натижасидир.

Полициянинг фасилитацион усуллари, масалан, норозилик ташкилотчилари билан олдиндан мулоқот ўрнатиш, зўравонликни камайтиради ва ишончни оширади [3]. Олимлар фикрича, полициянинг адолатли процедуралари (procedural justice) аҳоли ҳамкорлигини оширади ва норозиликнинг олдини олади [12]. АҚШда полициянинг ўзини ўзи баҳолаш тизими муҳим, ҳодисалардан кейинги таҳлил орқали камчиликларни бартараф этиш мумкин [13].

Бу тажриба профилактика инспекторлари жамоат билан ҳамкорликни кучайтириб, оммавий норозиликнинг олдини олиши мумкин. Оммавий норозиликнинг олдини олишда полициянинг шаффофлиги ва матбуот билан ҳамкорлиги муҳим, бу ишончни оширади [14]. 2020 йилда полиция ишончи 43% га тушиб қолган эди, бу Флойд ҳодисасидан кейинги паст даража [6]. Кейинги йилларда реформалар орқали ўсиш кузатилди. Олим Жеймс Жонс полиция ишончи қора танлилар орасида пастлигини таъкидлаб, реформалар зарурлигини айтади [15].

Де-эскалация тренинглари норозиликда фойдали, чунки улар зўравонликни камайтиради [7]. АҚШда алтернатив жавоб гуруҳлари (масалан, руҳий саломатлик мутахассислари) полиция юкини енгиллаштиради ва норозиликнинг олдини олади [16]. Олимлар фикрича, полициянинг ҳуқуқий плюрализмни ҳисобга олиши ва маҳаллий жамоалар билан уйғунлашиши зарур [8].

Хулоса қилиб айтганда, АҚШ тажрибасида жамоат ҳамкорлиги, де-эскалация ва шаффофлик орқали оммавий норозиликнинг олдини олиш мумкин. Бу усулларни Ўзбекистонда қўллаш ҳуқуқий тартиб ва жамият ишончини оширади.

Адабиётлар:

1. Police1. 12 things every police department's civil unrest plan needs // Police1. – 2024.

2. Bureau of Justice Statistics. Contacts Between Police and the Public, 2022 // BJS. – 2024.
3. Arizona State University. Dealing with 'Messy Democracy': A Guide to Policing Protests // CCJ. – 2024.
4. Maguire E. R. Research on policing protests // Various sources. – 2016-2025.
5. Harry Frank Guggenheim Foundation. Policing Protests // HFG. – 2021.
6. Gallup. U.S. Confidence in Institutions Mostly Flat, but Police Up // Gallup. – 2024.
7. National Institute of Justice. What Works in De-Escalation Training // NIJ.gov. – 2023.
8. Urinboyev R. Migration and hybrid political regimes // University of California Press. – 2020.
9. Gallup. Racial Divide on Policing Narrows 5 Years After Floyd Death // Gallup. – 2025.
10. Ekins E. Policing in America: Understanding public attitudes toward the police // Cato Institute. – 2016.
11. International Association of Chiefs of Police. Crowd Management and Civil Demonstrations Resources // IACP. – 2024.
12. Policing Project. Policing Protests to Protect Constitutional Rights and Public Safety // Policing Project. – 2024.
13. National Policing Institute. InFocus: Managing Critical Incidents and Mass Demonstrations // NPI. – 2025.
14. Lexipol. Civil Unrest Preparedness for Your Law Enforcement Agency // Lexipol. – 2024.
15. Jones J. In U.S., Black Confidence in Police Recovers from 2020 Low // Gallup. – 2021.
16. PMC. Reducing the Harms of Policing Through Public Health-Informed Alternative Response Programs // PMC. – 2023.

